

EEN VERENIGING IN GELEIDELIJKE GROEI : DE VERENIGING VOOR INDUSTRIËLE ARCHEOLOGIE EN TEXTIEL

René De Herdt
Wvd. Stadsarchivaris Stadsarchief Gent

Na de tentoonstelling *Kinderarbeid van omstreeks 1800 tot 1914*, die door het Museum voor Industriële Archeologie en Textiel voor het eerst werd opgesteld van 1 tot 23 september 1979, werden van alle kanten enthousiaste reacties ontvangen. Eenvoudige arbeiders, geïnteresseerden in de industriële archeologie, mensen uit de bedrijfswereld en academici meenden dat een museum waar de evolutie van onze industriële maatschappij kon gevisualiseerd worden een must was in Vlaanderen.

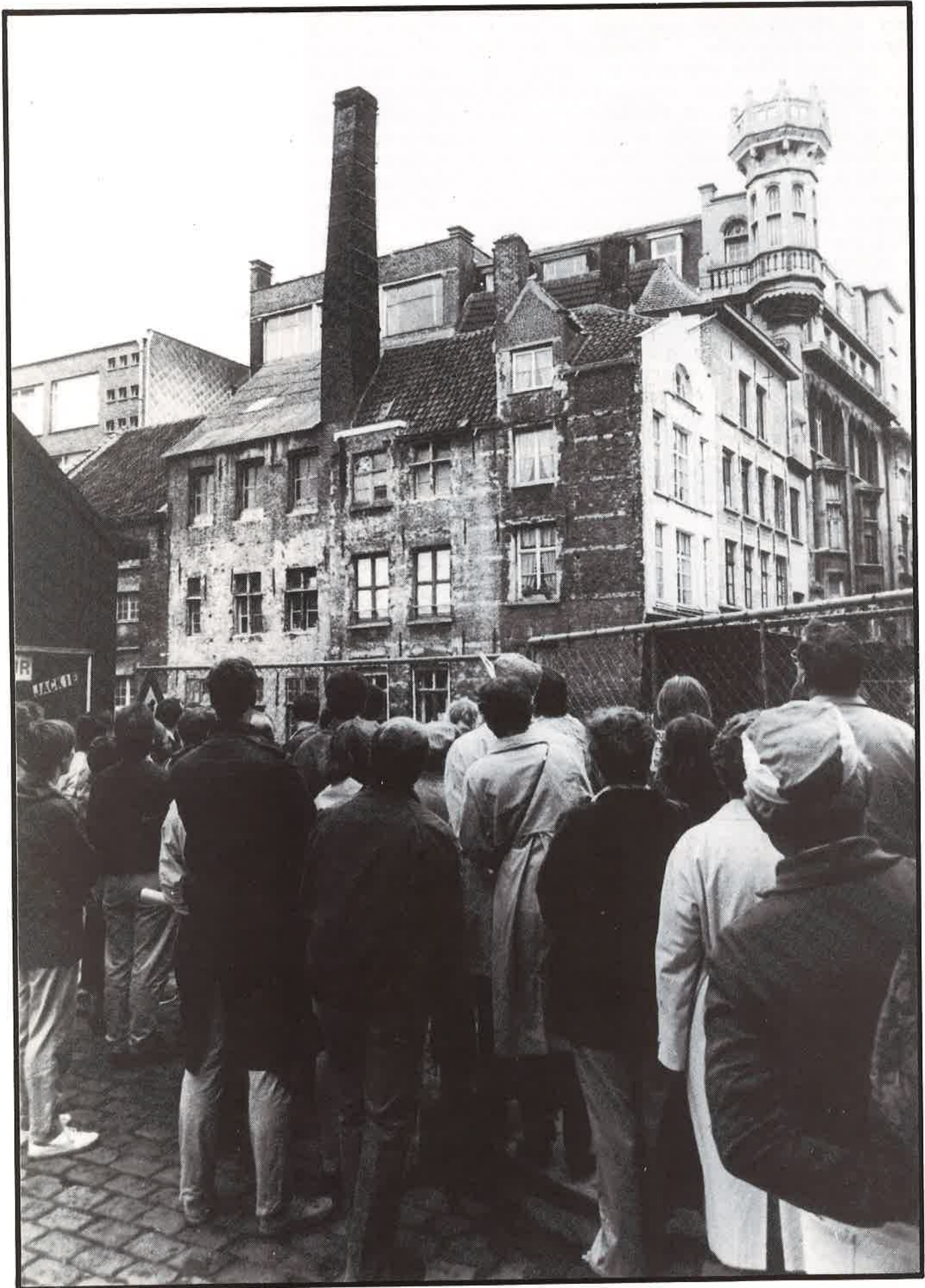
Langs diverse zijden werd aangedrongen op de oprichting van een vriendenkring om het nog piepjonge museum te ondersteunen, bekendheid te geven en armslag te bezorgen.

Op 22 april 1980 kwamen daarom een vijftiwintigtal sympathisanten samen.

Een vereniging zonder winstoogmerk zou de beste formule zijn om aan de slag te gaan. Het doel van deze Gentse Vereniging voor Industriële Archeologie en Textiel, met als afkorting VIAT, was het coördineren en organiseren van allerhande activiteiten in verband met het Museum voor Industriële Archeologie en Textiel. De formulering van de doelstellingen werd bewust zeer ruim gehouden. De nieuwe vriendenkring schaarde zich bovendien onvoorwaardelijk achter het programma van het Museum voor Industriële Archeologie en Textiel. De statuten verschenen in de bijlage van het Staatsblad van 4 september 1980. Nog hetzelfde jaar werd gestart met een bescheiden kontaktblad om de zowat honderd sympathisanten op de hoogte te houden van de eigen activiteiten en te informeren over industriële archeologie. De eerste nummers van dit kontaktblad werden zeer bescheiden uitgegeven in octavo-formaat met een omslag in grijs kartonpapier, 36 pagina's dik. Toch konden in deze eerste nummers enkele interessante artikels over het ontstaan van de industriële revolutie en over proto-industrialisatie gepubliceerd worden.

Echt op punt stond dit kontaktblad nog niet. Om praktische redenen diende vanaf 1982 overgeschakeld op kwarto-formaat. Ook inhoudelijk kon de kwaliteit nog verbeteren ! En dit zou zelfs een noodzaak worden wilde men het aantal sympathisanten van de vereniging dat ondertussen tot 150 was aangegroeid, blijven boeien. De vereniging zag hiertoe slechts één middel. Naast het kontaktblad diende een volwaardig tijdschrift te ontstaan. Dergelijk tijdschrift zou, veel beter dan een kontaktblad kunnen inspelen op de bijzondere belangstelling die sinds enkele jaren was gegroeid voor

◁ *De industrieel-archeologische wandelingen van VIAT, een druk bijgewoonde activiteit tijdens de Gentse feesten. Dit jaar waren er zowat 2.000 deelnemers !*
(Foto MIAT)

de geschiedenis van de techniek en voor het industrieel verleden. De belangstellenden voor deze onderwerpen bleven op hun honger zitten. Geen enkele van de bestaande nieuwsbrieven of kontaktbladen in Vlaanderen vulden deze leemte op. Het *Tijdschrift voor Geschiedenis van Techniek en Industriële Cultuur*, waaraan sinds 1981 werd gepland, kon uiteindelijk - en dit mits een ernstige financiële inspanning van de vereniging - op 27 juni 1983 in het kasteel Borluut te Sint-Denijs-Westrem in zijn vernieuwde vorm aan de pers worden voorgelegd.

Zijn onderwerpen : alle aspecten van de vroegere technische en industriële cultuur.

Zowel wetenschappelijke als minder diepgaande artikels werden opgenomen. Toch lag de doelgroep bij een zeer breed publiek. Daarom werd hoe dan ook een sterk vulgariserende tendens aangehouden. Groot belang werd gehecht aan het verschaffen van substantiële informatie die na verloop van tijd zowel voor wetenschapslui, verzamelaars als geïnteresseerden in de geschiedenis van de techniek en het industrieel cultuurgood een blijvende waarde zou vormen. Deze informatie, die oorspronkelijk sterk werd omlijnd in drie rubrieken, nl. vondstmeldingen en aanwinsten, berichten en bibliografische vermeldingen, evolueerde geleidelijk naar meer algemene artikels.

De publikatie van het *Tijdschrift voor Geschiedenis van Techniek en Industriële Cultuur* was overigens een schot in de roos.

Elk nummer kreeg een oplage van achthonderd, later duizend exemplaren en bevatte minstens 40 bladzijden gedegen informatie. Het tijdschrift rolde vier maal per jaar van de drukpersen. Want inderdaad, de drukwijze behelsde niet meer zoals bij het kontaktblad een bureel-offset-procédé.

Een professionele offsetdruk gaf de garantie van duidelijk afgedrukt illustratiemateriaal.

Eén van de resultaten van het nieuwe tijdschrift : het aantal leden steeg op enkele maanden tijd tot boven de vierhonderd om daarna iets langzamer tot over de kaap van vijfhonderd te reiken. De onderwerpen die aan bod kwamen in de diverse artikels waren zeer gevarieerd, gaande van nieuwe functies voor industriële gebouwen, over de hygiëne bij de arbeidersbevolking in de 19de eeuw tot de technische procédés bij nylonfabrikage.

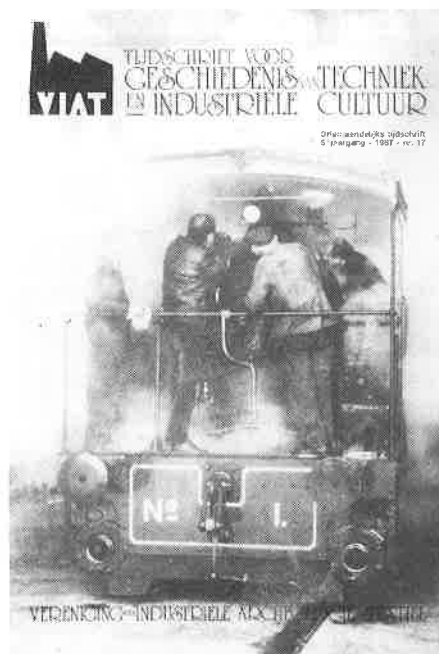
Begin 1984 verscheen een speciaal textielnummer, in 1985 een dubbelnummer over de spoorwegen, in 1986 een dubbelnummer over urbanisatie en een speciaal nummer over Lieven Bauwens en het ontstaan van de katoenindustrie te Gent.

Zo blijft dit tijdschrift inhoudelijk trouw aan de lijn die het Museum voor Industriële Archeologie en Textiel uitstippelde : niet de industriële archeologie *an sich*, niet de techniek in enge zin, maar het ganse maatschappelijke gebeuren dat ingrijpend evolueerde onder impuls van opeenvolgende "industriële" revoluties. Het overgrote deel van de artikels belichtten daarom aspecten van de industriële maatschappij in haar evolutie en dit alles in de ruimst te bedenken betekenissen.

De VIAT verzorgt niet enkel de uitgave van een prestigieus en uitermate fraai geïllustreerd tijdschrift, ook het kontaktblad bleef verder bestaan. Van 1983 tot 1986 geschiedde dit als afzonderlijke publikatie; daarna - wegens de gestegen hoge portkosten - als middenkatern op gekleurd papier in het *Tijdschrift voor Geschiedenis van Techniek en Industriële Cultuur*.

Een greep uit de reeks Tijdschrift voor Geschiedenis van Techniek en Industriële Cultuur.

▽

Dit kontaktblad brengt de leden op de hoogte van de talrijke activiteiten. Terwijl in de beginjaren van de vereniging deze activiteiten gespreid waren over het ganse jaar heen - in 1982 waren er vrijwel elke week één of meerdere activiteiten - liggen ze in de jongste jaren eerder geconcentreerd rond belangrijke manifestaties van het Museum voor Industriële Archeologie en Textiel (MIAT). Te vermelden vallen ongetwijfeld de bedrijfsbezoeken en lessencycli die werden georganiseerd in de marge van de MIAT-tentoonstellingen *Leven onder de gaslantaarn* (1980), *In en om de alambiek* (1981), *Onder stoom* (1984), *Vrij gedacht in ijzer* (1984), *Kermis. Het spiegelpaleis van het volk* (1986), *Industriële Archeologie in België* (1986) en de geplande cyclus rond *Focus op Fotografie* (1987).

Het is hier ook de plaats om de deelneming en belangrijke inbreng van de Vereniging voor Industriële Archeologie en Textiel aan de Gentse Feesten (week van 21 juli) te vermelden. Voor het eerst gebeurde dit in 1983. In de feestperiode worden alle registers opengetrokken : tentoonstellingen, geleide rondleidingen, animatie, stadswandelingen, enz.

Een belangrijk deel van de inkomsten van de vereniging - zo noodzakelijk voor het voortbestaan van het tijdschrift - wordt in deze periode geboekt.

Al naargelang de noodzaak zich voordeed heeft de VIAT langs afzonderlijke werkgroepen of projekten bepaalde aspecten van de industriële archeologie ter studie genomen of in de kijker gezet.

Een werkgroep *know-how* zette de restauratie van een hoedenpersmachine op haar palmares. Daarna staken de leden de handen uit de mouwen bij het demonteren van een dieselmotor uit Lochristi en verleenden verdere technische bijstand aan het personeel van het MIAT. In dit kader dienen ook de cursussen over ferro- en non-ferrometalen gesitueerd, die respectievelijk in december 1982 en april 1983 op touw gezet werden.

Impressie van de tentoonstelling In en om de alambiek, gehouden in de Sint-Pietersabdij, Gent (1981).

(Foto MIAT)

▽

De fietstochten doorheen het industrieel-archeologisch Gent...

(Foto MIAT)

▷

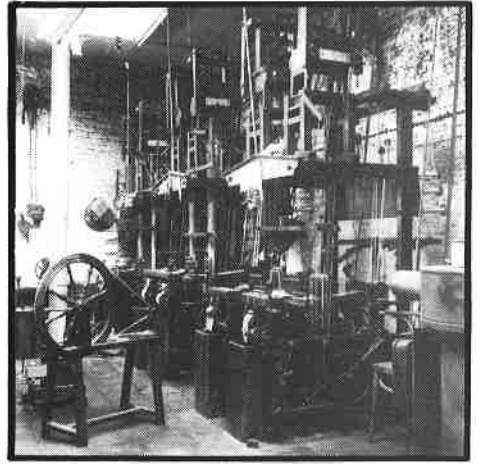

Een lessenreeks over ambachtelijk-industrieel borduren evolueerde geleidelijk aan, dankzij de mogelijkheid om een derde arbeidscircuit in te schakelen, naar een *Onderzoekcentrum voor Pre- en Vroeg-Industriële Technieken (OPVIT)*. Dit centrum, dat drie personeelsleden telt en een onderafdeling is van de VIAT, poogt enerzijds een aantal oudere en vroeg-industriële technieken - die in onze derde industriële revolutie-rage bedreigd worden - van de vergetelheid te redden! Een techniek die als eerste werd aangevat is het passementweven. In 1985 publiceerde het *Onderzoekcentrum voor Pre- en Vroeg-Industriële Technieken* hierover een eerste brochure (*Passementerie*, Gent, 1985). Het centrum heeft immers ook een informatieve taak. In 1987 werd daarom gestart met de initiatiecurssussen *We geven hem van katoen!* Hierin wordt de katoen van bloem tot weefsel op een voor de leek aanschouwelijke manier voorgesteld door middel van weef- en spininitiaties, diareksen, bedrijfsbezoeken... In een overzichtelijke tentoonstelling wordt voor de nodige achtergrondinformatie gezorgd.

De werkgroep *mondellinge geschiedenis* richtte zich in het verleden naar twee onderwerpen: de Gentse havenarbeider en de Prinsenhofwijk. Over beide onderwerpen, inzonderheid over de Prinsenhofwijk werd een zeer rijke en gevarieerde dokumentatie samengebracht.

In het kader van deze werkgroep werden ook enkele schoolprojecten gelanceerd, waarbij de mondelinge geschiedenis als belangrijkste methode werd gehanteerd door de leerlingen om het recente verleden te leren kennen.

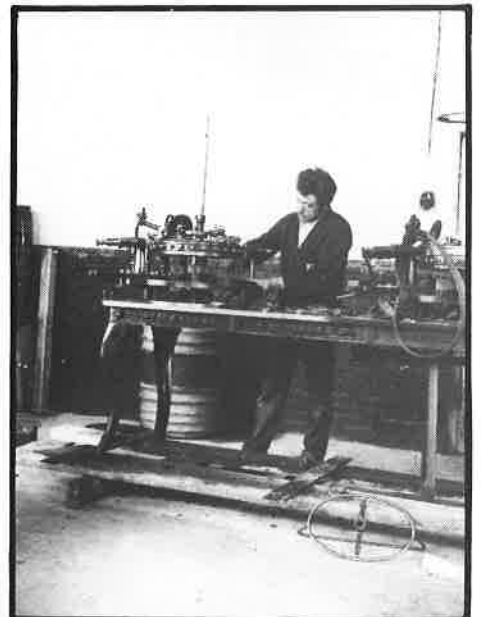
De VIAT heeft de voorbije jaren tevens zeer veel energie gestoken in het *projekt Schulze*. Het lag en ligt in de bedoeling van deze werkgroep de techniek om gloeikousjes te vervaardigen vast te leggen, alsook de belangstelling voor één van de merkwaardigste industriële gebouwen uit de 19de eeuw in Gent en in Vlaanderen levendig te houden. Het be-

Het passementatelier De Backer, door het MIAT aangekocht en door OPVIT in kaart gebracht.
(Foto MIAT)

Het restaureren van machines in het kader van de werkgroep Know-how.
(Foto MIAT)

De Prinsenhofwijk te Gent, een vroeg-industriële zone, opgenomen in het edukatief pakket van VIAT.
(Foto MIAT)

treft hier de vroegere katoen- en vlasfabriek De Gandt-Vander Schueren (1839-1841), Korianderstraat 2, waarin vanaf het begin van deze eeuw de gloeikousjesfabriek Schulze een onderkomen vond.

Over het gloeikousje en zijn geschiedenis werd door de werkgroep de tentoonstelling *Rond energie en gloeikousjes* opgebouwd die in 1985-1986 stond opgesteld in het propagandacentrum van de E.G.W.-Bedrijven, Graaf van Vlaanderenplein te Gent. Daarna werd deze tentoonstelling overgebracht naar het gebouw Schulze zelf. Tijdens de Gentse Feesten 1986 was ze te bezichtigen in het 's Gravensteen. Ook een tweede tentoonstelling *Gas. Geschiedenis, fabricage en toepassing*, met bijhorende brochure werd door deze werkgroep verzorgd. Deze tentoonstelling is te bezichtigen vanaf de periode van de Gentse Feesten 1987 tot 1 maart 1988 in het Gewad 13.

Van bij het ontstaan van de vereniging werd het beginsel gehuldigd dat de evolutie van de industriële maatschappij niet alleen in het museum kan geïllustreerd worden, maar dat de bezoeker ook met talrijke resterende getuigenissen van de industriële revoluties in het landschap moet gekonfronteerd worden. Hier kan immers rechtstreeks gewezen worden op elementen die in het museum slechts langs een omweg kunnen worden getoond : de vestigingsplaats van de bedrijven; het verband tussen industrie en vervoerinfrastructuur; de werking van bepaalde machines *in situ*; de huisvesting; de impakt van de industrie op het landschap, enz.

Vanzelfsprekend kan het museum, maar nog meer de vereniging, hierbij een helpende hand reiken. Door het publiceren van bijna vijfendertig brochures en afzonderlijke publikaties, inzonderheid over de industriële archeologie te Gent, en het organiseren van vele tientallen wandelingen, bedrijfsbezoeken

Het gloeikousjesbedrijf Schulze naar eigen publiciteitsfolders.
(Verzameling MIAT)

en uitstappen kon de VIAT op dit vlak een zeer mooi palmares tonen. Dit gebeurt onder de noemer van *netwerkmuseum*. De getuigenissen van de industriële periode liggen immers als een "netwerk" over het landschap heen verspreid. Aan de hand van een gepubliceerde gids hoeft men slechts de draden van het net te volgen, om van het ene industrieel relict bij het andere te geraken.

In het kader van dit netwerkmuseum verscheen trouwens in 1985 het *Industrieel-archeologisch stadsplan van Gent* en de brochure *Historische en industrieel-archeologische boottocht in Gent* (verkrijgbaar in drie talen).

Zowel in het Museum voor Industriële Archeologie en Textiel als in de Vereniging voor Industriële Archeologie en Textiel kreeg in het verleden het edukatieve aspekt steeds voorrang. Dat blijkt reeds uit de nadruk die gelegd wordt op het *netwerkmuseum*, maar tevens uit de tentoonstellingen en edukatieve projekten die werden gerealiseerd.

Een eerste tentoonstelling over de geschiedenis van de textiel doorheen de eeuwen tijdens de vakbeurs Textirama 1983 in het Floraliënpaleis te Gent werd gevolgd door een tentoonstelling tijdens de gelijknamige beurs in 1985 over passamentweven.

Dank zij stagiairs van een sociale school te Gent konden verscheidene edukatieve schoolprojekten gelanceerd worden. Te vermelden vallen nog de tentoonstellingen *Aspekten van de modegeschiedenis van het Ancien Regime tot heden*, met gelijknamige brochure en *Burgerssport - arbeiderssport !* - beiden tijdens de Gentse Feesten 1985 - en een tentoonstelling over spoorwegen in het St.-Pietersstation ter gelegenheid van het 150-jarig bestaan van de spoorwegen in België. Als edukatief studieobject werd in 1986 het model van een vertikale balansstoommachine uitgegeven.

Last but not least kan het poppenspel *Meneerke Luchtervelde* (naar Eugen Zetternam, 1848) worden vermeld die in 1985-1986 tot stand kwam en waarin aspekten van het industrieel verleden op een voor jeugdigen aansprekende manier door draadpoppen werden vertolkt.

De Vereniging voor Industriële Archeologie en Textiel heeft zich ook een wetenschappelijke taak aangemeten. In dit verband werd de werking van het *Onderzoekcentrum voor Pré-en Vroeg-Industriële Technieken* vermeld dat reeds zorgde voor tientallen technische opmetingen. De gedetailleerde opmeting van de mule jenny in 1986 kan in dit verband als voorbeeld worden vermeld, doch ook de opmeting van wellicht de oudste stoommachine van België te Landskouter die in 1983 gebeurde in de schoot van VIAT (werkgroep *stoom*). Als uitgeverij publiceert VIAT niet enkel een rijk geïllustreerd tijdschrift, of verzorgt ze in het kader van het netwerkmuseum plannen en brochures. In 1987 werd ook overgegaan tot de uitgave van de lijvige wetenschappelijke publikatie *Liederen der industriële revolutie*.

Om de kennis, de herwaardering en de promotie van het industrieel verleden te ondersteunen werd in 1986 de *VIAT-Waardering voor Industriële Archeologie* ingesteld in samenwerking met de *Volksdepositokas*. Het betreft een tweejaarlijkse prijs ter bekroning van waardevolle initiatieven, studies en realisaties op het vlak van het industrieel erfgoed.

De poppenkast van VIAT, tentoongesteld in de Sint-Pietersabdij Gent ter gelegenheid van de MIAT-tentoonstelling Industriële Archeologie in België.

(Foto MIAT)

Tentoonstelling "T'Is voor de Bakker". △

Schilderij Binnenzicht gasfabriek van Roelandt, door B. Neyt.

(Verzameling MIAT) ▽

Hoger weergegeven overzicht van de werking van de Gentse Vereniging voor Industriële Archeologie en Textiel is vanzelfsprekend niet volledig. Toch blijkt duidelijk hoe de vereniging zich inspant om in Vlaanderen, meer bepaald in Gent, het tot standkomen van het MIAT, een museum over de ontwikkeling van onze industriële maatschappij, te ondersteunen. De vereniging is er immers van overtuigd dat in Vlaanderen een museum waarin de evolutie van onze industriële maatschappij wordt geïllustreerd een noodzaak is, vooral nu met de derde industriële revolutie technieken en realisaties van voorheen in de vergeethoek dreigen te geraken.

Dat zulk museum in Gent wordt opgericht is voor de vereniging geen twistpunt. In Gent zette de eerste industriële revolutie immers voet aan wal. Gent was in de 19de eeuw de eerste industriestad en de eerste textielstad van Vlaanderen. In de Arteveldestad werden, wat Vlaanderen betreft, ook de eerste stappen van de industriële archeologie geplaatst.

Gent nam bovendien reeds in 1975-1976 het initiatief om het Museum voor Industriële Archeologie en Textiel in te richten. Het oudste initiatief op dit gebied !

Maar ook : Gent beschikt over de unieke mule jenny, symbool van ons industrieel verleden !

De wandelingen van VIAT leiden langsheen onbekende stadshoekjes. Hier de brouwerij Excelsior op het Nieuwland. ▷

(Foto MIAT)

